

η ζωή
και η παι-
δαγωγική του
francisco ferrer
οι διαστάσεις της
ελευθεριακής εκπαίδευσης

προβολή - αντιμαθήμα
η ελευθεριακή εκπαίδευση

Τετάρτη 27/2 8:30 μμ

Κτίριο Παπαστρατού
αμφιθέατρο Σαρατση (3ος ορόφος)

προβολή ντοκυμαντέρ ζητώ το μοντέρνο σχολείο
στα πλαίσια της συζήτησης θα πραγματοποιηθούν εισηγήσεις
αυτονομή συλλογικότητα π.θ.

Το σύστημα διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του συστήματος

Να ξεχάσουμε πριν μάθουμε
Να γκρεμίσουμε πριν χτίσουμε
Paul Robin

Από την εμφάνιση του έθνους κράτους και τη βιομηχανική επανάσταση αρχίζει σταδιακά να θεσμοποιείται ο ρόλος του σχολείου για την εκπαίδευση των παιδιών. Βεβαία πολλές χιλιάδες χρόνια πριν τη συστηματική ένταξη των παιδιών στην εκπαίδευση υπήρχαν σχολεία για την προετοιμασία των μελών μιας κλειστής ελίτ για την ανάληψη των κορυφαίων κοινωνικών θέσεων¹. Από την άλλη για τις περισσότερες κοινωνίες η εμπειρική εκπαίδευση ήταν ένα απόλυτα φυσιολογικό γεγονός που γίνονταν μέσω ομαδικών εργασιών και στηρίζονταν στη συνεργασία τεχνίτη και μαθητευόμενου. Η εμπειρική εκπαίδευση κατά την άποψη πολλών θεωρητικών της εκπαίδευσης είναι αυτή που ταιριάζει περισσότερο στην ουσία της μάθησης παρά η τυποποιημένη συστηματική διδασκαλία που εμφανίστηκε τους δύο τελευταίους αιώνες². Στις σύγχρονες παγκοσμιοποιημένες δομές η σχολειοποίηση της εκπαίδευσης έρχεται να εγκαθιδρύσει το διαχωρισμό της πνευματικής με τη χειρωνακτική εργασία. Είναι σαφές πως ο χωρισμός της εργασίας από το αποτέλεσμα της εργασίας γίνεται παράλληλα με το χωρισμό της εκπαίδευσης από την παραγωγή και το χωρισμό της τεχνικής από την επιστήμη³. Με τη σχολειοποίηση τα παιδιά είναι πλέον αποτραβηγμένα από τον κόσμο των ενηλίκων και υφίστανται μιας μακράς διάρκειας σχολικού εγκλεισμού πριν να ενσωματωθούν στο εργατικό δυναμικό. Βέβαια η εφαρμογή της συστηματικής διδασκαλίας μέσω της σχολειοποίησης του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος αποτελεί μια μεθοδευμένη διαδικασία παραγωγής πειθήνιων ατόμων που θα αποδεχτούν τις αξίες της κυρίαρχης ιδεολογίας. Για τον Chomsky, το σχολείο προσηλυτίζει τους νέους να μαθαίνουν να ενισχύουν τα συμφέροντα των ανθρώπων που διαθέτουν πλούτο και ισχύ, αλλιώς θα περιθωριοποιηθούν ή θα εξοβελιστούν από το σύστημα⁴. Σύμφωνα με πολλούς θεωρητικούς της κοινωνιολογίας το εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένας εξουσιαστικός μηχανισμός που προάγει την πειθαρχία στους μαθητές και αναπαράγει τις ιεραρχικές δομές της κοινωνίας. Το σχολείο λοιπόν αποτελεί ξεκάθαρα μια μηχανή αναπαραγωγής ιδεολογικής χειραγώγησης και προωθεί την όξυνση των ταξικών, οικονομικών κοινωνικών φυλετικών, έμφυλων και πολιτικών διαφορών. Κύριο μέλημά του σχολείου είναι η ατομική επιτυχία και καταξίωση, με κάθε κόστος (μιλάμε για ένα είδος ‘σωστού’ μαθητή που έχει μάθει να ‘γλύφει’ τον καθηγητή, να ρουφιανεύει τους συμμαθητές του και ο οποίος προορίζεται να γίνει μετέπειτα ‘σωστός’ υπάλληλος για να κάνει τα ίδια και στους συναδέλφους του). «Το σύστημα της διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του ίδιου του συστήματος» ενός συστήματος με ηθικές αξίες τον καθωσπρεπισμό, τη νομιμοφροσύνη, τον πατριωτισμό, την ομοιομορφία- ομογενοποίηση, τον πατριαρχισμό. Αφομοιωτικές και εθνοκεντρικές μέθοδοι, όπως εθνικές γιορτές, παρελάσεις, θρησκευτικά σύμβολα και προπαγάνδα, είναι τα εργαλεία του σχολείου για την επίτευξη της εθνικής ενότητας αλλά και μιας καλοφτιαγμένης και πολλά υποσχόμενης πλύσης εγκεφάλου. Έτσι λοιπόν το ίδιο το κράτος μέσω της εκπαίδευσης, επιθυμεί την κατασκευή ενός συγκεκριμένου τρόπου σκέψης και δράσης των μαθητών.

Συνοπτικά μπορούμε να δούμε το σχολείο ως θεσμό που:

- Αντικατοπτρίζει αρχιτεκτονικά τη σύγχρονη κοινωνία
- Απομακρύνει τα παιδιά από τη φύση
- Αντιπροσωπεύει τον μηχανισμό για τη αφομοίωση των παιδιών στην κυρίαρχη ιδεολογία
- Αναπαράγει ιεραρχίες και διαχωρισμούς μεταξύ των παιδιών (έξυπνος – βλάκας, μελετηρός – τεμπέλης κοκ)
- Νομομοποιεί τις ιεραρχικές δομές στην αγορά εργασίας (εργάτης – υπάλληλος κοκ)
- Δημιουργεί ανταγωνισμούς μέσω των βαθμολογιών και των εξετάσεων
- Ευθύνεται για την ομοιογένεια στην σκέψη των παιδιών
- Αποκλείει την ελεύθερη σκέψη – δράση
- Προκαθορίζει τη διδασκόμενη γνώση για τα παιδιά χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα ενδιαφέροντα τους

Παρ’ όλα αυτά πρέπει σ’ αυτό το σημείο να αναδείξουμε το στοιχείο του βολонταρισμού και τη δυναμικής της αλληλόδρασης ανάμεσα στη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος και τον άνθρωπο. Υπό το πρίσμα των θεωριών αντίστασης η ανθρώπινη δράση δημιουργεί προϋποθέσεις για τον απεγκλωβισμό των εκπαιδευτικών των μαθητών και των γονέων από την παθητικότητα, την υποταγή και τη μοιρολατρία⁵.

¹ Hughes, M., Kroehler, C. J. (2007). Κοινωνιολογία: οι βασικές έννοιες. Αθήνα: Κριτική. σ. 551

² Goodman, P.(1982). Εκπαιδευτικός ζουρλομανδύς. (Α. Χρηστάκης, επιμ.), (Κ. Παπαθανασίου, Κ. Ψαρογιάννη, Γ. Θράκα, μεταφρ.). Αθήνα: Αυτόνομες εκδόσεις. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1969). σ. 5

³ Πρωτοβουλία για την αυτοοργάνωση στην εκπαίδευση. (2011). Το παλιό σχολείο φεύγει η μοντέρνα εκπαίδευση έρχεται. [Αθήνα]: Συγγραφέας. σ. 2

⁴ Καπραβέλου, Α. Εκπαίδευση χωρίς κοινωνική δικαιοσύνη. Ανατρέποντας την πραγματικότητα σ. 3

⁵ Λάμνιαν, Κ. (2001). Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση: διακριτές προσεγγίσεις. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 267

Νέα παιδαγωγική

Ήδη από τον 19ο αιώνα και την εμφάνιση της σχολειοποίησης υπήρχαν αρκετοί παιδαγωγοί που τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο άσκησαν κριτική στην καθεστωτική εκπαίδευση. Ο πρώτος που επηρέασε την παιδαγωγική σκέψη για μια μαθητοκεντρική προσέγγιση του εκπαιδευτικού συστήματος, ήταν ο Γάλλος φιλόσοφος και παιδαγωγός Jean-Jacques Rousseau ο οποίος τόνιζε πως η εκπαίδευση θα πρέπει να αρχίζει όχι με βάση τις ανάγκες του ενήλικα αλλά με βάση τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του παιδιού⁶. Υπήρξε έκτοτε μια πλειάδα παιδαγωγών οι οποίοι εν ονόματι της ελευθερίας ύψωσαν το ανάστημά τους ενάντια σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που καταπίεζε την παιδική ηλικία⁷. Δεν θα μπορούσαμε βέβαια να αναφέρουμε όλους τους παιδαγωγούς που επηρέασαν την παιδαγωγική σκέψη θα αναφερθούμε όμως σε χαρακτηριστικές προσωπικότητες του παρελθόντος που δημιούργησαν εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης των νέων. Ένας σημαντικός παιδαγωγός αποτελεί ο John Dewey που με την ίδρυση του σχολείου – εργαστηρίου ανέδειξε τη δυνατότητα να συμφιλιωθούν οι παραδοσιακοί διύσμοι όπως το πνεύμα και το σώμα, η χειρωνακτική και η πνευματική εργασία⁸. Το σχολείο του ήταν ένας χώρος που η εμπειρία ήταν το μέσο μάθησης και τα παραδοσιακά περιεχόμενα διδασκαλίας απορρίπτονταν διότι δεν στηρίζονταν στη φυσική περιέργεια του παιδιού.

Ένας ακόμη σημαντικός παιδαγωγός υπήρξε ο Alexander Sutherland Neil που με το περίφημο Summerhill κατάφερε να κάνει παγκοσμίως γνωστές τις διαστάσεις της ελευθερίας στην εκπαίδευση. Όπως ο ίδιος είχε αναφέρει δεν προσπαθώ να μεταφέρω τις πεποιθήσεις μου ή τις προκαταλήψεις μου στα παιδιά. Εμπιστεύομαι τη δύναμη της ελευθερίας για να οπλίσω τη νεολαία ενάντια στα τεχνάσματα, το φανατισμό και όλα τα είδη των –ισμών⁹. Το πείραμα του Summerhill κρατάει έως σήμερα από τους συνεχιστές του Neil και είναι χαρακτηριστικό πως παρόλο που δεν δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις εξετάσεις το σχολείο έχει τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας στις γενικές εξετάσεις που γίνονται στη Βρετανία μετά το λύκειο απ' ότι τα κανονικά σχολεία¹⁰.

Ελευθεριακή εκπαίδευση

Στο κόσμο έχουν υπάρξει και υπάρχουν αρκετά δημοκρατικά και ελευθεριακά σχολεία, πολλά από τα οποία είναι λιγότερο αυταρχικά από τα 'κανονικά' και οι μαθητές-τριες συμμετέχουν στη λήψη αρκετών αποφάσεων. Υπήρξαν και υπάρχουν δε σχολεία που στοχεύουν στην αμφισβήτηση κυρίαρχων κοινωνικών δομών και σκοπεύουν στην κοινωνική αλλαγή. Τα χαρακτηριστικά όλων αυτών των σχολείων είναι η κοινωνικοποίηση μέσω συλλογικών αντιαυταρχικών και αντιεραρχικών διαδικασιών, η ελευθερία, η συμβίωση χωρίς βία, οι οριζόντιες διαδικασίες, η εξάλειψη ανταγωνιστικών σχέσεων και σχέσεων εξουσίας. Η ελευθεριακή εκπαίδευση επιπλέον βασίζεται στην αμοιβαία βοήθεια και την αλληλεγγύη, δέχεται τη διαφορετικότητα και τη δημιουργικότητα του κάθε ατόμου, τη σεξουαλική ελευθερία των παιδιών, των εφήβων και των νέων.

Ωστόσο, **ελευθερία δε σημαίνει νωθρότητα και μη μάθηση**. Αντίθετα, σημαίνει υπευθυνότητα και αναζήτηση δημιουργικής εργασίας, αυτοδιαχείριση της μάθησης και προσωπική επιλογή. Συνήθως σε αυτά τα σχολεία - εγχειρήματα τηρούνται συνθήκες αυτορρύθμισης του προγράμματος (επιλογή μαθημάτων και όχι υποχρεωτικά μαθήματα). Η μάθηση έρχεται ως κάτι φυσικό όταν υπάρχει ενδιαφέρον. Άλλωστε ο **στόχος της αγωγής συνίσταται στην κατάκτηση της χαράς και της ευτυχίας**. Ευτυχισμένος για το Neill σημαίνει: Βρίσκω ενδιαφέροντα στη ζωή. Ταυτόχρονα, γίνεται βίωμα στα παιδιά η εμπειρία της ελευθερίας ως μια υπεύθυνη συνειδητή προσπάθεια. Η διαδικασία εισάγει την ιδέα πως όποιος δεν είναι υπεύθυνος δεν είναι ελεύθερος και για αυτό επιλέγει να είναι «mandado» (δηλαδή να δέχεται εντολές), αντί να αυτοδιαχειρίζεται τη ζωή του. Επίσης, η ελευθερία είναι μια διαδικασία στην οποία κάθε άτομο προχωρά σύμφωνα με τις δυνατότητες και την ωριμότητα του. Έτσι, όταν συστηματικά κάποιο άτομο δεν τηρεί τις δεσμεύσεις του, περνά στη κατάσταση «mandado», δηλαδή δεν μπορεί να επιλέξει ούτε να αποφασίσει για τον εαυτό του και βρίσκεται στη θέση να πρέπει να κάνει αυτό που κάποιο άλλο άτομο αποφασίζει για εκείνο.

Σημαντική είναι και η αποδόμηση των ενοχικών συμπλεγμάτων από την εκπαίδευση, δηλαδή η απεμπλοκή από βαθμούς, εξετάσεις και γονικές υστερίες. Κι αυτό επειδή τα αισθήματα ενοχής έχουν ως κύρια λειτουργία τους να δένουν το παιδί στην εξουσία και εμποδίζουν την ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης προσωπικότητας. Η ελευθεριακή εκπαίδευση όμως προωθεί την προσωπική αυτονομία, νοητική και συναισθηματική την οικονομική αυτοδιαχείριση και αυτοδιαχείριση της ζωής των παιδιών. Εναντιώνεται στις σχέσεις εξουσίας μεταξύ δασκάλου- μαθητή. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι ρόλος αυθεντίας αλλά έγκειται στο να κάνει αισθητή την αναγκαιότητα εμπλουτισμού της περιέργειας των παιδιών, σχετικά με τον κόσμο και τους ανθρώπους, των τρόπων επικοινωνίας των σκέψεων και των ενδιαφερόντων τους.

6 Αθανασούλα-Ρέππα, Α. Βασικές κοινωνιολογικές έννοιες – κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανώτατη σχολή παιδαγωγικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης. σ. 8

7 Houssaye, J (επιμ.). (2000). Δεκαπέντε παιδαγωγοί: σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 37

8 Houssaye, J (επιμ.). (2000). Δεκαπέντε παιδαγωγοί: σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 161

9 Houssaye, J (επιμ.). (2000). Δεκαπέντε παιδαγωγοί: σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 294

10 Πρωτοβουλία για την αυτοοργάνωση στην εκπαίδευση. (2011). Το παλιό σχολείο φεύγει η μοντέρνα εκπαίδευση έρχεται. [Αθήνα]: Συγγραφέας σ. 52

Ο δάσκαλος δεν ασκεί καταναγκασμό στο παιδί. Όμως ούτε το παιδί έχει το δικαίωμα να ασκεί καταναγκασμό στο δάσκαλο. Η επιβαλλόμενη πειθαρχία προξενεί, όπως και η τιμωρία, φόβο και ο φόβος παράγει εχθρότητα. Η επιβολή αυστηρής πειθαρχίας στο παιδί είναι επιζήμια και βλάπτει την υγιή πνευματική του ανάπτυξη. Άρα ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι αυτός του χωροφύλακα ή του σατράπη αλλά ισάξιος με τους μαθητές.

Βασική θέση του Neill όπως και της συζύγου του ήταν **να κάνουν το σχολείο κατάλληλο για τα παιδιά – κι όχι τα παιδιά κατάλληλα για το σχολείο**. Αυτή η άποψη μας βρίσκει σύμφωνους. Ένα σχολείο που λειτουργεί κριτικά στην κοινωνική κατάσταση του πολιτικού συστήματος, των οικονομικών σχέσεων, των σχέσεων μεταξύ φύλων και κάθε σχέσης εξουσίας. Ένα σχολείο στο οποίο μαθαίνουμε να συμβιώνουμε με άλλους ανθρώπους σε συλλογικές διαδικασίες περπατώντας μαζί προς την κοινωνική απελευθέρωση.

Ελευθεριακά σχολεία – Αναρχική εκπαίδευση

Για να δοθεί ένας σαφής ορισμός για τα ελευθεριακά σχολεία και την αναρχική εκπαίδευση θα πρέπει να γίνει μια διάκριση των εν λόγω εγχειρημάτων. Το Summerhill για παράδειγμα μπορεί να χαρακτηριστεί ελευθεριακό σχολείο. Τέτοιου είδους εγχειρήματα όπως το Summerhill έχουν αρκετές ομοιότητες με την αναρχική εκπαίδευση στο ότι δεν υπάρχει αυστηρό ωράριο ή πρόγραμμα σπουδών. Η διδασκαλία γίνεται χωρίς τυπικότητες, τα παιδιά είναι ελεύθερα να έρχονται και να φεύγουν κατά τις επιθυμίες τους, ενώ απορρίπτονται οι παραδοσιακές αντιλήψεις για την εξουσία των δασκάλων. Ενδυναμώνεται η ελευθερία του κάθε παιδιού, και επικρίνονται οι αυταρχικές πρακτικές ανατροφής των παιδιών. Διαφέρουν όμως μεταξύ τους στην πολιτική διάσταση που δίνεται στην εκπαίδευση, και στη δυσπιστία των αναρχικών για τον κανόνα της πλειοψηφίας ως πολιτικό σύστημα¹¹. Παρακάτω θα αναφερθούμε σε τρεις αναρχικούς παιδαγωγούς στον Sebastien Faure στον Paul Robin και στον Francisco Ferrer χωρίς βέβαια να λησμονούμε τη επίδραση που άσκησαν στην παιδαγωγική σκέψη η Louise Michel η Emma Goldman ο Paul Goodman η Nellie Dick και τόσοι άλλοι αναρχικοί και ελευθεριακοί παιδαγωγοί. Επίσης κατά τον 20^ο αιώνα εφαρμόστηκαν παγκοσμίως πολλά εγχειρήματα ελευθεριακής εκπαίδευσης τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής για τις ριζοσπαστικές παιδαγωγικές τους πρακτικές όπως τα σχολεία του δρόμου στη Νέα Υόρκη, το σχολείο Sands στην Αγγλία, το Kinkuni στην Ιαπωνία και πολλά άλλα που μπορεί κανείς να βρει εκτενείς αναφορές για το καθένα στην αξιολογητική περιοδική έκδοση «Στο νησί της αλφαβήτου»¹².

Sebastien Faure

Ο Sebastien Faure δεν ήθελε να εξαρτηθεί από τη δημόσια εκπαίδευση ούτε ήθελε να πέσει θύμα της αυταπάτης πως μια ολοκληρωτική αναρχοαυτόνομη εκπαίδευση είναι δυνατή μέσα στις καπιταλιστικές δομές¹³. Το 1904 εγκαθίσταται σ' ένα μεγάλο αγρόκτημα την Κυσέλη (La Ruche). Έχει μαζί του 50 παιδιά. Δεν θέλει την κηδεμονία του κράτους και τα ελλιπή εισοδήματά του δεν του επιτρέπουν τη λειτουργία του σχολείου. Αποφασίζει να εντάξει την κυσέλη στο επαναστατικό εργατικό κόμμα και να ζητήσει την προστασία του εγχειρηματός του από τους εργαζόμενους. Η κυσέλη σύντομα θα γίνει ένας πλήρης συνεταιρισμός που θα παράγει μέλι, βούτυρο, τυρί, αυγά και λαχανικά παρέχοντας παράλληλα και αντιεξουσιαστική εκπαίδευση. Στην Κυσέλη δεν υπάρχει αυστηρό ωρολόγιο πρόγραμμα. Τα παιδιά εκπαιδεύονται τόσο σωματικά όσο και πνευματικά. Υπάρχουν αρκετά χειρωνακτικά και γεωργικά εργαστήρια. Ο Faure πιστεύει πως το κάθε πλάσμα πρέπει να ζήσει τη δική του ζωή. Το παιδί δεν ανήκει ούτε στο θεό ούτε στο κράτος ούτε στην οικογένειά του αλλά στον ίδιο του τον εαυτό. Τα παιδιά δεν βαθμολογούνται δεν υπάρχει ιεραρχία ούτε ανταγωνισμός. Στους δασκάλους παρέχεται τροφή και κατοικία. Δεν παίρνουν μισθό. Για τις ανάγκες τους αντλούν χρήματα από το κοινό ταμείο¹⁴.

Paul Robin

Ο Paul Robin πίστευε πως κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να γίνει συγχρόνως ένας χειρώνακτας και ένας εργαζόμενος με το μυαλό¹⁵. Πιστεύει επίσης πως η ολοκληρωτική εκπαίδευση δεν έχει νόημα παρά μόνο σε μια κοινωνία που έχει περατώσει την επανάστασή της. Ωστόσο ήταν μεγάλος πειρασμός να μην αποπειραθούν κάποιους πειραματισμούς στο παρόν¹⁶. Στο τέλος του 1880 ο Robin ανέλαβε τη διεύθυνση ενός ορφανοτροφείου στο Cempuis. Κατά αυτόν τον τρόπο ο Robin ξέφυγε από τον έλεγχο της δημόσιας εκπαίδευσης. Μετέτρεψε το εκκλησάκι του ορφανοτροφείου σε εργαστήριο. Ο Robin επίσης πειραματίστηκε με τη μεικτή φοίτηση και τη συνεκπαίδευση.

11 Suissa, J. (2001). Αναρχισμός, Ουτοπίες και Φιλοσοφία της Εκπαίδευσης. Journal of Philosophy of Education. 35, (4)

12 <http://www.black-tracker.gr/details.php?id=266>

13 Nataf, A. (επιμ.). (1994). Η καθημερινή ζωή των αναρχικών στη Γαλλία. Αθήνα: Παπαδήμας. σ. 293

14 Nataf, A. (επιμ.). (1994). Η καθημερινή ζωή των αναρχικών στη Γαλλία. Αθήνα: Παπαδήμας. σ. 294

15 Houssaye, J (επιμ.). (2000). Δεκαπέντε παιδαγωγοί: σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 88

16 Nataf, A. (επιμ.). (1994). Η καθημερινή ζωή των αναρχικών στη Γαλλία. Αθήνα: Παπαδήμας. σ. 289

Στο σχολείο διδάσκονταν το μίσος προς τους πολέμους και τα παιδιά αγνοούσαν την στρατιωτική πειθαρχία και το μοναδικό όπλο που χειρίζονταν ήταν η πυροσβεστική αντλία. Τα παιδιά συνεδρίαζαν για να αποφασίσουν για ζητήματα της καθημερινότητας, ενώ ο Robin χειρίζονταν κατά τη μάθηση διάφορους τρόπους που αποκαλύπτουν την παρατηρητικότητα των παιδιών και τα βοηθούν στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους. Έτσι λοιπόν υπήρχαν συχνές εκδρομές, σωματικές ασκήσεις, μιμητική, χορός, ζωγραφική, γραφομηχανές και αναδεικνύονταν η αξία της υγιεινής και της αμοιβαίας συνεισφοράς υπηρεσιών¹⁷. Ο Robin κατηγορήθηκε πως το σχολείο του λόγω της συνεκπαίδευσης των δύο φύλων ήταν χοιροστάσιο. Ο Robin όμως σταδιακά παραμερίστηκε και αγνοήθηκε και από τους συντρόφους του εξαιτίας των θεωριών που ανέπτυξε για τον ευγονισμό.

Francisco Ferrer

Σκοπεύσατε καλά φίλοι μου, δεν είσαστε υπεύθυνοι. Είμαι αθώος. Ζήτω το μοντέρνο σχολείο.

Στις 13 Οκτωβρίου 1909 οι τελευταίες λέξεις του αναρχικού παιδαγωγού Francisco Ferrer προς το εκτελεστικό απόσπασμα προκάλεσαν ένα διεθνές κύμα οργής και συγκίνησης για την άδικη δολοφονία του μεγάλου Καταλανού μεταρρυθμιστή της εκπαίδευσης.

Ο Francisco Ferrer σ' όλη την διάρκεια της παιδαγωγικής του πορείας, πάλεψε να αναδείξει την αξία της ολικής εκπαίδευσης, δίνοντας προτεραιότητα στην ελευθερία της συνείδησης και την αναζήτηση της αλήθειας. Ο ίδιος υποστήριζε πως: ο καθένας οφείλει να είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του. Να σκέφτεται ελεύθερα για να πράττει ελεύθερα.

Ο Francisco Ferrer γεννήθηκε στην Alella (Καταλανία) το 1859. Τα σχολικά του χρόνια ήταν διαποτισμένα από την αυστηρή πειθαρχία του παιδαγωγικού συστήματος της εποχής. Όταν αργότερα ρωτήθηκε από πού πήγαζαν οι ριζοσπαστικές παιδαγωγικές του θεωρίες, απάντησε πως: απλώς από το σχολείο των παιδικών μου χρόνων καθώς προσπαθούσα να πράξω το αντίθετο από ότι ήταν εκείνο.

Προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα αναπτύχθηκε έντονα το ενδιαφέρον του για τα εκπαιδευτικά ζητήματα. Αρχικά παρέδιδε μαθήματα Ισπανικών. Στο πλαίσιο των μαθημάτων γνώρισε την δεσποινίδα Ernestine Meunier η οποία εντυπωσιάστηκε με την παιδαγωγική θεωρία του. Αργότερα όταν το 1901 η Meunier πέθανε, κληροδότησε στον Ferrer κάποιες ιδιοκτησίες της και 12 χιλιάδες φράγκα ως ετήσιο εισόδημα για την ίδρυση του μοντέρνου σχολείου. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1901 το όραμα του Francisco Ferrer για την ίδρυση του μοντέρνου σχολείου γίνεται πραγματικότητα¹⁸.

Το μοντέρνο σχολείο βασίζονταν σε θεμελιώσεις αρχές όπως η συνεκπαίδευση των δυο φύλων, η συνεκπαίδευση των κοινωνικών τάξεων, η σχολική υγιεινή, η αυτοπειθαρχία, η άρνηση των εξετάσεων, η αυτονομία και η ελευθερία του παιδιού. Το αποτέλεσμα ήταν η ίδρυση του σχολείου να γίνει δεκτή με ενθουσιασμό από του κατοίκους της Βαρκελώνης. Πολύ γρήγορα η φήμη του μοντέρνου σχολείου εξαπλώθηκε και ο Ferrer θα γίνει το σύμβολο της ελευθεριακής εκπαίδευσης. Όπως θα τονιστεί το μοντέρνο σχολείο επί 8 χρόνια θα αποτελέσει το πιο εκπληκτικό πείραμα σοσιαλιστικής ιδεολογίας.

Ο Francisco Ferrer πάνω από όλα ήταν επαναστάτης. Το μοντέρνο σχολείο ήταν ένα σχολείο χειραφέτησης, όπου το παιδί εξασκείται στην κριτική ικανότητα που θα του αποφέρει την ελευθερία να απορρίπτει διαστρεβλωμένες αντιλήψεις της κυρίαρχης ιδεολογίας. Το σχέδιο όμως του Ferrer δεν εξαντλείται στον σχολικό τομέα. Επεκτείνεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πεδίο. Ο Ferrer ιδρύει ένα εκδοτικό οίκο όπου τυπώνει επαναστατικά κείμενα, μπροσούρες, εκλαϊκευμένα επιστημονικά βιβλία και περιοδικά. Τις Κυριακές στο χώρο του σχολείου γίνονται διαλέξεις σε ενήλικες στο πνεύμα των λαϊκών πανεπιστημίων.

Ο αντικρατικός, αντιμilitarιστικός και αντικληρικαλιστικός χαρακτήρας του σχολείου, ήταν επόμενο πως θα προκαλούσε αντιδράσεις στην συντηρητική Ισπανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Η πρώτη απόπειρα ενάντια στο μοντέρνο σχολείο, επετεύχθη το 1906 έπειτα από την απόπειρα δολοφονίας του βασιλικού ζεύγους της Ισπανίας, από τον Mateo Morraí ένα συνεργάτη του Ferrer. Ο Ferrer φυλακίστηκε και το μοντέρνο σχολείο έκλεισε. Ένα χρόνο αργότερα ο Ferrer αθώνεται ελλείψει αποδεικτικών στοιχείων. Το μοντέρνο σχολείο όμως δεν θα ανοίξει ποτέ πια τις πόρτες του.

Το 1909 φυλακίστηκε ξανά. Αυτή την φορά κατηγορείται με την σύμφωνη γνώμη του μητροπολίτη και όλων των ιεραρχών της Βαρκελώνης, ως υποκινητής της τραγικής εβδομάδας (Ιούλιος 1909). Έπειτα από μια δίκη παρωδία καταδικάζεται σε θάνατο. Στις 4 Οκτώβρη μέσα από την φυλακή γράφει:

Αγαπητοί μου Φίλοι, παρά την απόλυτη αθωότητά μου, ο εισαγγελέας απαίτησε να μου επιβληθεί η ποινή του θανάτου, με βάση τις καταγγελίες της αστυνομίας που με παρουσίαζαν ως τον ηγέτη των αναρχικών παγκοσμίως, εκείνον που καθοδηγεί τα εργατικά συνδικάτα της Γαλλίας, και με ενοχοποιούσαν για όλες τις συννομώσεις και όλες τις εξεγέρσεις παντού στον κόσμο, θεωρώντας ότι τα ταξίδια μου στο Λονδίνο και το Παρίσι δεν είχαν κανέναν άλλο σκοπό. Με τέτοια αισχρά ψέματα προσπαθούν να με σκοτώσουν.¹⁹

17 Houssaye, J (επιμ.). (2000). Δεκαπέντε παιδαγωγοί: σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 99

18 Houssaye, J (επιμ.). (2000). Δεκαπέντε παιδαγωγοί: σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης. Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 107

19 Goldman, E. (2008). Η ζωή του Francisco Ferrer και το μοντέρνο σχολείο. Νυχτεγερσία. (Πανεπιστήμιο της Βαρβαρότητας μεταφρ.). σ. 33

Παρά το διεθνές κύμα αλληλεγγύης ο Ferrer οδηγείται στο εκτελεστικό απόσπασμα στις 13 Οκτωβρίου 1909. Η δολοφονία του Ferrer είναι σαφές πως στόχευε στην αναστολή των όλο και διαδεδομένων ριζοσπαστικών θεωριών του. Σήμερα ύστερα από την ευρεία διάδοση της φήμης του Ferrer μπορούμε να πούμε πως η συντηρητική τάξη της Ισπανίας πέτυχε το αντίθετο από αυτό που αποσκοπούσε. Άλλωστε όπως έγραψε η Emma Goldman: *η παιδαγωγική αλήθεια του Ferrer παραμένει ζωντανή, ενώ η εποχή των δήμιών του έχει παρέλθει οριστικά*²⁰.

Κοινωνικά κινήματα και εκπαίδευση στη Λατινική Αμερική²¹

Το MST είναι ίσως ένα από τα λατινοαμερικάνικα κινήματα που έχουν επεξεργαστεί βαθύτερα το ζήτημα της εκπαίδευσης. Παλιότερα τα ιθαγενικά κινήματα περιορίζονταν στη διεκδίκηση ίδρυσης σχολείων, χωρίς παράλληλα να προτείνουν μορφές εκπαίδευσης διαφορετικές από τις ηγεμονικές. Στη Βραζιλία πλέον τα αυτοδιαχειριζόμενα σχολεία αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα του κινήματος. Υπάρχουν περίπου 2000 σχολεία που φοιτούν γύρω στα 200.000 παιδιά και διδάσκουν 4000 εκπαιδευτικοί. Στα εν λόγω σχολεία προάγεται η θέση πως η εκπαίδευση αποτελεί μια πολιτική δραστηριότητα για τη διαδικασία μετασχηματισμού της κοινωνίας. Τα σχολεία διέπονται από δύο βασικές αρχές: την ανάπτυξη κριτικής σκέψης των μαθητών καθώς και τη μετάδοση της ιστορίας και των αγώνων για τη γη και την αγροτική μεταρρύθμιση από τους οποίους προέκυψε ο οικισμός τους. Στοχεύουν παράλληλα στην ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων χρήσιμες στην παραγωγική διαδικασία. Το κίνημα MST καλείται να μετατρέψει κάθε τόπο κάθε στιγμή και κάθε πράξη σε παιδαγωγικούς χώρους και εμπειρίες με στόχο τη συλλογική ανάπτυξη και μαθητεία. Οι Riqueteros²² έχουν να παρουσιάσουν το «εργαστήριο φιλοσοφίας» του κινήματος ανέργων εργαζομένων στη Λα Ματάνσα, τις ομάδες συζήτησης και στοχασμού στο Σολάνο²³ και τον κύκλο αυτόνομης σκέψης στην οποία συμμετέχουν riqueteros, συνελεύσεις γειτονιάς και φοιτητές.

Μια ακόμη εμπειρία των κοινωνικών κινήματων στη Λατινική Αμερική είναι η δημιουργία από τους ιθαγενείς του Εκουαδόρ ενός διαπολιτισμικού πανεπιστημίου. Στο Εκουαδόρ υπάρχουν επίσης 2800 σχολεία που συντονίζονται από τους ιθαγενείς κάποια από τα οποία αποτελούν μέρος του δίγλωσσου διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Ένα ακόμη παράδειγμα εκπαιδευτικής αυτονομίας αποτελούν τα σχολεία των ιθαγενών στη Βολιβία στα οποία το κράτος θέλησε να έχει άμεση παρέμβαση προκαλώντας την αντίδραση των ιθαγενών που επιμένουν στη διατήρηση της πολιτισμικής τους διαφοράς.

Τέλος στις ζαπατίστικες κοινότητες αναδεικνύεται η δυναμική διάσταση της αυτοοργάνωσης στην εκπαίδευση. Πριν το 1997 και τη ζαπατίστική εξέγερση δεν υπήρχαν σχολεία ή αυτά που υπήρχαν δεν διέθεταν δάσκαλο. Στις Ζαπατίστικες κοινότητες η εκπαίδευση αναπτύσσεται από τα κάτω προς τα πάνω. Υπάρχουν πλέον τρεις γενιές εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε περισσότερα από 300 σχολεία. Τα παιδιά συμβουλευονται τους γέροντες των χωριών και μαζί μ' αυτούς φτιάχνουν το δικό τους διδακτικό υλικό. Στα ζαπατίστικα σχολεία δεν υπάρχουν βαθμοί κανείς δεν παίρνει μηδέν και η ομάδα δεν προχωράει έως ότου όλοι φτάσουν στο ίδιο επίπεδο. Τα συμβούλια καλής διακυβέρνησης αναλαμβάνουν την προμήθεια διδακτικού υλικού και δεν αποδέχονται καμιά κρατική επιχορήγηση. Οι Ζαπατίστας κατάφεραν έτσι να εξαλείψουν την παρεμβατικότητα του κράτους και να εφαρμόσουν την αυτοεκπαίδευση σύμφωνα με τις ανάγκες της κοινότητας. Όπως χαρακτηριστικά λέγεται από τους εκπαιδευτικούς: **Την εκπαίδευση την παρέχουμε στον εαυτό μας από κοινού. Κανείς δεν μπορεί να πει εγώ σε απελευθερώνω. Την απελευθέρωση θα την πετύχουμε όλοι μαζί. Κανείς δεν αφυπνίζει τη συνείδηση κανενός**²⁴.

Το σχολείο 'ΠΑΙΔΕΙΑ'²⁵

Το ελεύθερο σχολείο "Παιδεία" δημιουργήθηκε στη Μέρδα της Ισπανίας τον Ιανουάριο του 1978. Δημιουργήθηκε με την ελπίδα για μια ελεύθερη εκπαίδευση και τη φιλοσοφία που υπερασπίζεται πρώτα από όλα την ηθική της αναρχίας, εγκαθιστώντας σχέσεις Ισότητας και Αλληλεγγύης στα άτομα. Υπερασπίζεται και καθιερώνει τη δικαιοσύνη την οποία θεωρεί ως «συνεισφορά του καθενός και καθεμίας σύμφωνα με τις δυνατότητές του-της προς καθένα και καθεμία σύμφωνα με τις ανάγκες του-της». Λειτουργεί αυτοοργανωμένα και αυτόνομα με κυρίαρχο μέσο τη συνέλευση. Οι βάσεις του σχολείου είναι οι αντιαυταρχικές λογικές, η ελευθερία, η υπευθυνότητα, η αλληλεγγύη και η αλληλοβοήθεια, η ισότητα των δύο φύλων, οι σχέσεις ανεκτικότητας, διάλογου, στοργής, ευχαρίστησης και ευτυχίας.

20 http://dwardmac.pitzer.edu/ANARCHIST_ARCHIVES/goldman/aando/ferrer.html

21 Zibechi, R. (2010). Αυτονομίες και χειραφετήσεις: η Λατινική Αμερική σε κίνηση. Αθήνα: Αλάνα σ. 31

22 Οι Riqueteros είναι το κίνημα που βασίζεται στους ανέργους και χρησιμοποιεί διαμαρτυρίες μπλοκαρίσματα δρόμων σαν τακτική αγώνα.

23 Ματάνσα, Σολάνο: φτώχες συνοικίες στα περίχωρα του Μπουένος Άιρες.

24 Zibechi, R. (2010). Αυτονομίες και χειραφετήσεις: η Λατινική Αμερική σε κίνηση. Αθήνα: Αλάνα σ. 168

25. Χουρμούλη, Τ. . (2000). Το σχολείο Paideia. 6η Επίσκεψη στο Νησί της Αλφαβήτου. σ. 44

Το “Παιδεία” προωθεί την αυτονομία και την αυτοοργάνωση των μαθητών με διάφορες δράσεις όπως: η επιλογή εργασιών και εργαστηρίων, την τακτοποίηση των εσωτερικών χώρων, την καλλιέργεια και τη φροντίδα του κήπου, τον καθαρισμό των εξωτερικών χώρων, το μαγείρεμα, τα ψώνια. Έτσι τα παιδιά εξοικειώνονται με την ιδέα της προσφοράς χωρίς εξαναγκασμό και διαμαρτυρίες. Προκειμένου να διευκολυνθούν τα παιδιά στον τομέα της υπευθυνότητας, τους δίνονται κάποιες κάρτες που ονομάζονται «κάρτες δεσμεύσεων», τις οποίες συμπληρώνουν σε κάποιο χρονικό διάστημα και τις παρουσιάζουν στη λεγόμενη «Συνέλευση Παρουσίασης». Σε αυτή τη συνέλευση κάθε άτομο παρουσιάζει τι έχει μάθει στον τομέα της πνευματικής εργασίας, παρουσιάζει τις γνώσεις που απέκτησε, δείχνει ποιές δεσμεύσεις εκπλήρωσε όσον αφορά τις εργασίες, τη συμβίωση, τις αξίες. Εκεί τίθενται και ζητήματα που απασχολούν το σύνολο των μαθητών. Οι συνελεύσεις πραγματοποιούνται με την παρουσία όλων των ατόμων κάθε ηλικίας. Ο διάλογος υιοθετείται ως το καταλληλότερο μέσο. Οι συνελεύσεις συντελούν λοιπόν και στην ανάπτυξη σχέσεων αυτονομίας αλλά και αλληλεγγύης. Στον τομέα της γνώσης κάθε άτομο έχει ένα προσωπικό ρυθμό και κάποια ενδιαφέροντα τα οποία λαμβάνονται υπόψη. Για κάθε ένα από τα παιδιά φτιάχνεται μια ύλη εργασίας την οποία υλοποιούν σύμφωνα με τις δυνατότητες τους. Τα ίδια επιλέγουν τα εργαστήρια που τους ενδιαφέρουν να παρακολουθήσουν, αν κάποιος-α δεν επιθυμεί να πηγαίνει σε κανένα εργαστήριο είναι σεβαστό, όμως πρέπει να δεσμευτεί πως θα κάνει κάτι σε εκείνο το χρόνο. Συνοψίζοντας λοιπόν, στόχος του “Παιδεία” είναι η μάχη ενάντια στην αυταρχικότητα, την ανταγωνιστικότητα, την ανισότητα με την οποία έχει υφανθεί η σημερινή κοινωνία, ώστε να διευκολυνθεί η μετάβαση σε εμπειρίες ελευθερίας, αυτονομίας, αλληλεγγύης.

Παραδείγματα αυτοοργανωμένης εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Αρκετά παραδείγματα αυτοοργανωμένης εκπαίδευσης μπορεί κανείς να βρει σήμερα και στην Ελλάδα. Αυτοοργανωμένοι χώροι, καταλήψεις, παιδικά στέκια, πολιτιστικά στέκια, εργαστήρια, κοινωνικοί χώροι αποτελούν εστίες αυτομόρφωσης. Το “Σχολείο”²⁶ για παράδειγμα είναι ένας κοινωνικός χώρος στην πόλη της Θεσσαλονίκης που λειτουργεί από τον Ιούνιο του 2010. Το όλο εγχείρημα ξεκίνησε για τη δημιουργία μιας κοινότητας με βασικό άξονα τα ελεύθερα μαθήματα και τη συμμετοχή με αμεσοδημοκρατικά χαρακτηριστικά. Στο χώρο γίνονται αυτόοργανωμένα μαθήματα και ελεύθερες συναντήσεις ομάδων με βάση τη μάθηση σε συνάρτηση με τη συμμετοχή στην κοινότητα. Στόχος του “ελεύθερου κοινωνικού χώρου “Σχολείο” για τη μάθηση της ελευθερίας” είναι ο πειραματισμός πάνω στην ελεύθερη μάθηση και η επαναδιαπραγμάτευση της γνώσης. Αντίστοιχα εγχειρήματα εκπαίδευσης στην Ελλάδα αποτελούν ο “βοτανικός κήπος”²⁷ στην Αθήνα, ο αυτοδιαχειριζόμενος κοινωνικός χώρος Βίλα Ζωγράφου²⁸, ο ελεύθερος κοινωνικός χώρος “adelante”²⁹ που δημιουργήθηκε το 2005 στην Κομοτηνή, και ο αυτοδιαχειριζόμενος κοινωνικός χώρος “ΑΝΟΙΧΙ”³⁰ στα Γιάννενα που δημιουργήθηκε το 2005.

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

<http://autonomoiuth.blogspot.gr/>

https://www.facebook.com/groups/403889919641M223/?bookmark_t=group

autonomoi.uth@gmail.com

26 <http://sxoleio12.wordpress.com/>

27 <http://www.votanoskipos.blogspot.gr/>

28 <http://villazografou.squat.gr/>

29 <http://adelante.espiv.net/>

30 <http://akoixi.espivblogs.net/>